

Tradisjon og ny kunnskap om Fresjeborgen

Mangel på faktisk kunnskap har gitt fortellingene om «steinslottet» et litterært og dramatisk eventyrpreg, noe for eksempel Erling Pedersens har benyttet seg av i teaterstykket «I mørkets tid», skriver Aina Aske og Gro Stalsberg i denne kommentaren.

Aina Aske og Gro Stalsberg, Larvik Museum

7. juli 2006

Adelens byggvirksomhet i Norge under dansketiden er spennende historie. Det bærer lokalt engasjementet omkring Fresjeborgen som hovedgården gjerne kalles, et tydelig budskap om. Vår kommentar er rettet mot Odvar Schrøder-Jensen sine to innlegg 27. juni og 1. juli.

Mangel på faktisk kunnskap har gitt fortellingene om «steinslottet» et litterært og dramatisk eventyrpreg, noe for eksempel Erling Pedersens har benyttet seg av i teaterstykket «I mørkets tid». For noen år siden kom imidlertid ivrige historieinteresserte med stor lokalkunnskap over arkeologisk materiale i området der herregården i følge tradisjonen skal ha ligget.

Fra 1850 årene kjente man til funnet av en forgyldt sølvskje med initialene P.I. og M.B. (trolig Peder Iversen Jernskjegg og Margareta Brede). Funnet ble gjort i Kilenområdet, men eksakt hvor skjeen ble funnet er ikke kjent i dag. Kjent er derimot lokaliteten der det i 2000 ble funnet en ny sølvskje, store mengder murstein (munkesten), glassert tegl, fint tilskåret bygningstein i kleber, keramiske fliser, kramper og nagler og kroker av jern, samt keramikk, glass, mynter, vareplomber og en ridderspore av jern. Alle funn kan iflg. eksperter fra NIKU (Norsk institutt for kulturminneforskning) dateres til 15- og 1600-tallet. Funnene er i dag utstilt i Larvik Museums utstilling om Fresjeborgen.

I tillegg til arkeologiske funn, finnes nyere forskning med direkte relevans for forståelsen av Fresje. En avhandling med tittelen «Adelens norske hus» av dr. art og førstekonservator ved Drammens Museum Einar Sørensen ble utgitt i 2002. Forfatteren tar for seg de adelige hovedgårdene eller setegårdene i sørøstre Norge fra 1500 - 1660, og plasserer hovedgården Fresje inn i denne sammenhengen. I boken kan man også lese om andre viktige anlegg i nærområdet, som lensresidensen Sem, Brunla hovedgård, setegården Melau, avlsgården Unneberg, setegårdene Halsen og Falkensten med flere.

I Schrøder-Jensens innlegg den 1. juli er en av illustrasjonene fra Sørensens avhandling brukt, men dessverre gis ingen referanser til denne. Leserne gis ikke kunnskap om at tegningen faktisk representerer tolkning av et forskningsmateriale, og med Einar Sørensens tillatelse gjengir vi derfor sammenhengen ganske kort:

Grunnlaget for de to murede stenhuse på Fresje bygger på en skriftlig kilde nedskrevet av en skipper Knudsen, bekreftet av byfogd og notarius 16. juli 1729. Det heter innledningsvis at «Anno 1653, imellem dend 2 og 3de September, om Natten, der klokken war wed 12 slet udgick de thoe mektige Steenhuus, som war Sal: Welbyrdige Niels Langhes, formedelst dend gruelige Wand som kom af Faris&». Sørensen skriver videre at «beretningen fra 1600-årene dokumenterer at det fantes to murbygninger på Fresje, men gir ingen detaljer om bygningenes beliggenhet og alder. Utover nedtegnelsen, er eneste beskrivelse biskop Jens Nilssøns ofte siterte beretning fra sitt besøk på Fresje i 1593. Han tekst sier ikke eksplisitt noe om murbygninger, men av sammenhengen er det rimelig å slutte at det dreier seg om en sal i et muret hus. Gårdens beliggenhet var lenge et omstridt spørsmål, men etter iherdig lokal innsats er den nå klarlagt ved arkeologiske funn.» Sørensen tidfester det eldste av de to stenhuse til Iver Jensens tid, mellom 1540 og 1570, og det yngste til sønnen Peder Iversen. I tillegg til de knappe, men troverdige kildene finnes også kilder fra 1800-tallet som gir ytterligere grunnlag for rekonstruksjonen.

Blant de spørsmål Schrøder Jensen stiller i sitt innlegg er, hvorfor bygge stenhuse når det var vanlig for adelen å bygge i tre? I følge Einar Sørensen «inngikk murhusene som ensomme svaler blant (adelens) gårdsanlegg som for øvrig var av tømmer», og nettopp derfor er Fresje interessant. Anlegget forteller om sterke bånd til Danmark og reflekterer utbyggingsmønsteret der etter midten av 1550-årene. Den ensomme posisjonen forteller også om Iver Jensens og Peder Iversens økonomi og maktstilling. I boken «Adelsøkonomi i Norge fra reformasjonstiden og fram mot 1660» (Tor Weidling 1998) gis følgende svært treffende karakteristikk: Dattersønnen Peder

Brockenhuus påstår i en framstilling fra 1648 at Peder Iversen «hadde etterlatt seg to tønner gull og ikke noe gjeld.» Skulle noen ha råd og anledning til å bygge murhus i Norge på denne tiden, var Peder Iversen rette mann.

Det mektige anlegget på Fresje er borte, men Larvik er i den heldige situasjon å ha synlige og spennende spor etter senere adelslekter. Dette kommer vi gjerne tilbake til ved en senere anledning.